

כוהן ונביא

בכל הפרשיות בחומשי שמות, ויקרא ובמדבר - מהופעתו הראשונה של משה בפרשת שמות, ועד המעבר לספר דברים שכל כולו נאום משה - נזכר שמו של אדון הנביאים. רק בפרשה אחת לא. זוהי פרשת תצווה, פרשת השבוע. האיש שבמרכז הבמה עובר לפרשה אחת אל מאחורי הקלעים. הפרשנים עמדו על כך, והציעו כמה פירושים.

לפי הגאון מווילנה, ברוב השנים פרשת תצווה נקראת בשבוע שחל בו ז' באדר, יום פטירתו של משה. בשבוע זה אנו מציינים את אוברנו של גדול המנהיגים בהיסטוריה היהודית - והיעדרו מפרשת השבוע מבטא את תחושת האובדן.¹

בעל הטורים (רבי יעקב בן אשר, 1270-1340) מייחס את היעדרו של משה לבקשתו מהקב"ה בפרשה הבאה שימחל לישראל על חטא העגל. "וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם", הפציר משה, "וְאִם אֵין - מִחְנֵי נָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר פְּתַבְתָּ" (שמות לב, לב). בתלמוד מופיע כלל: "קללת חכם, אפילו על תנאי - היא באה",² כלומר, גם אם התנאי האמור בה לא התמלא. משום כך, לשבוע אחד שמו 'נמחה' מהתורה.³

רבי יצחק בן יהודה הלוי, בעל 'פענח רזא',⁴ קושר את

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

התופעה לכלל תלמודי אחר: "כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם",⁵ כלומר הותר את חותמו. כשמשה ניסה בפעם האחרונה להשתמט מהשליחות שה' הטיל עליו להוציא את בני ישראל ממצרים, ואמר "כִּי אֲדַנִּי, שְׁלַח נָא בְּיַד תְּשַׁלַּח", הוא עורר את חרון אפו של הקב"ה ("וַיַּחַר אֶף ה' בְּמֹשֶׁה", שמות ד, יג-יד). ה' אמר לו שאהרן אחיו יתלווה אליו בלכתם לפרעה. בעוון זה נלקחה ממשה הזכות להיות הכהן הראשון, והתפקיד הועבר לאהרן. משום כך נפקד שמו של משה מפרשת תצווה, המוקדשת לתפקידם של הכוהנים.

כל שלושת ההסברים הללו מתמקדים בהיעדר. אבל ההסבר הפשוט ביותר הוא אולי שפרשת תצווה מוקדשת לנוכחות, נוכחות שהייתה לה השפעה מכרעת על היהדות ועל ההיסטוריה היהודית.

היהדות מתייחדת מן הדתות בכך שהיא מכירה לא בצורה אחת של מנהיגות דתית, אלא בשתיים: הנביא והכוהן. דמות הנביא הציתה את הדמיון מאז ומתמיד. הנביא, או הנביאה, הוא איש הדרמה, האיש המטיח את האמת בפני בעלי הכוח ואינו ירא לקרוא תיגר על מלכים וחצרותיהם ואף על החברה כולה, בשמם של אידיאלים נעלים ואפילו אוטופיים. שום טיפוס אחר של אישיות דתית לא הותר חותם כמו נביאי ישראל, ובהם משה הנביא הגדול מכולם. הכוהנים, לעומת זאת, היו בדרך כלל דמויות שקטות יותר, אפולטיטיות, אנשים העושים את עבודתם במקדש ולא תחת אור הזרקורים של הוויכוח הפוליטי. ובכל זאת, הם שמרו על עם ישראל כ"גוי קדוש" לא פחות מהנביאים. שימו לב, למשל, שעם ישראל נקרא להיות "מְמַלְכֵת כְּהֲנָיִם" (שמות יט, ו), אך מעולם לא דרבנו אותו להיות ממלכה של נביאים (אומנם משה אמר "וַיִּמְי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים" [במדבר יא, כט], אבל זו הייתה משאלה, לא מציאות).

נמנה אפוא כמה מההבדלים בין הנביא לכוהן.

- הכהונה עוברת בירושה, מאב לבן. הנבואה לא. אפילו בניו של משה רכנו לא המשיכו אותו. ממשיכו היה תלמידו, יהושע.

- משימתו של הכהן קשורה למשקתו. היא איננה אישית ואינה דורשת כריזמה. הנביאים, לעומת זאת, ביטאו איש איש את אישיותו הייחודית. "אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד"⁶.

- הכהנים לובשים מדים מיוחדים. הנביאים לא.

- יש דינים שמטרתם לשמור על כבודו של הכהן. אין דינים כאלה הנוגעים לנביא. את הנביא מכבדים בציות לו, לא בציות לכללי פרוטוקול.

- הכהנים נבדלים מהעם. הם משרתים במקדש. אסור להם להיטמא. לא לכל אישה מותר להם להינשא. הנביאים, לעומת זאת, יושבים בדרך כלל בתוך עם. היו בהם רועים, כגון משה ועמוס, והיו חקלאים כגון אלישע. עד שמגיע אליהם דבר ה' או החזון, אין שום דבר יוצא דופן בעבודתם ובמעמדם החברתי.

- הכהנים מקריבים את הקורבנות בשתיקה. הנביאים עוברים את ה' באמצעות המילים שבפיהם.

- תפיסת הזמן של הכהנים שונה מזו של הנביאים. הכהן מתפקד בזמן מעגלי. כל יום חוזר על קודמו, כל שבוע, כל חודש, כל שנה. הנביא חי בזמן הברית, המכונה לעתים, שלא

במדויק, זמן ליניארי. בחוויית זמן זו, שום יום אינו דומה ליום שלפניו או ליום שאחריו. עבודת הכהנים לעולם אינה משתנה; עבודת הנביא נמצאת בשינוי מתמיד. אפשר גם לנסח זאת כך: עבודתו של הכהן מקדשת את הטבע, בעוד עבודת הנביא נענית להיסטוריה. הכהן מייצג, אם כן, את המערכת הקבועה של החיים היהודיים, ואילו הנביא - את הספונטניות.

- מילות המפתח באוצר המילים של הכהן הן 'קודש' ו'חול', 'טהור' ו'טמא'. ואילו בצקלונו של הנביא בולטות המילים 'צדק' ו'משפט', 'חסד' ו'רחמים'.

הפעולות המרכזיות של הכהונה הן 'להורות'⁷ ו'להבדיל'.⁸ הפעולה המרכזית של הנביא היא להודיע את "דבר ה'".⁹ האבחנה בין התודעה הכהנית והתודעה הנבואית, תורת כהנים ותורת נביאים, היא אבחנה בסיסית ביהדות. היא משתקפת בהבדלים שבין הלכה לאגדה, בין יצירה לגאולה. הכהן אומר את דבר ה' לכל הזמנים; הנביא - את דבר ה' לזמנו. בלי הנביא, היהדות לא הייתה דת של היסטוריה ושל ייעוד. אבל בלי הכהן, בני ישראל לא היו נעשים עם הנצח. ביטוי יפהפה ועתיר סמליות לכך מופיע בפסוקי הפתיחה של פרשת תצווה:

וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שִׁמֹּן זֵית זָךְ
פְּתִית לְמָאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד. בְּאֵהָל מוֹעֵד, מְחוּץ
לְפָרֶכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדוּת, יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מֵעֵרֶב
עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה'. חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתֶם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"
(שמות כז, כ-כא).

משה הנביא חולש על ארבעה מתוך חמשת חומשי התורה הנושאת

את שמו. אבל לפרשה אחת, פרשת תצווה, הוא מפנה את הבמה לאחיו, הכוהן הראשון, אהרן. משה הדליק את האש בלבבות עם ישראל, ואהרן ערך את נרות המנורה והפכם ל"נר תמיד".

סביב שולחן שבת

1. איך משלימים תפקידי הנביא והכוהן זה את זה בקהילה?
2. איך אתם חווים את ההיצמדות להרגלי שגרה ברגעים של שינוי מהותי בחייכם?
3. נסו לחשוב על עוד צמדים בתנ"ך, נוסף על משה ואהרן, שהציגו שני סגנונות מנהיגות שונים. מה אפשר ללמוד מהדינמיקה ביניהם?

- 1 ד' אליאך (עורך), פנינים משולחן הגר"א על התורה, ירושלים תשל"ז, עמ' קכט.
- 2 מכות יא ע"א.
- 3 פירוש בעל הטורים לשמות כו, כ.
- 4 חלק ניכר מהמופיע בספר זה מבוסס על דבריו של רבי יצחק בן שמשון כץ, חתנו של המהר"ל מפראג (1525-1609).
- 5 זבחים קב ע"א.
- 6 סנהדרין פט ע"א. הדבר מסביר מדוע יש נביאות, אך לא כוהנות. זה ההבדל בין משרה פורמלית לבין סמכות אישית. ראו הרב אליהו בקשידורון, שו"ת בניין אב א, סה.
- 7 ראו למשל ויקרא יד, נו; דברים כד, ח; לג, י; יחזקאל מד, כג.
- 8 ויקרא יא, מז; יחזקאל מב, כ.
- 9 ישעיה א, י; ירמיה א, ב; יחזקאל א, ג; וכו'.